

LA COEXISTÈNCIA DE LES COMUNITATS CRISTIANA, JUEVA I SARRAÏNA A TORTOSA A LA BAIXA EDAT MITJANA¹

Josep Serrano Daura

Universitat Internacional de Catalunya

Aquest treball es refereix a l'existència i la convivència de les tres comunitats monoteistes dels cristians, els sarraïns i els jueus, a la ciutat i el territori de la Tortosa catalana, a la zona més meridional de Catalunya, a la conca del riu Ebre i vora la mar Mediterrània.

Era aquest un territori extens dominat pels musulmans des de la seva invasió al segle VIII i que, en diferents ocasions, primer les forces dels reis francs i després les dels comtes de Barcelona, intentaren conquerir, bé que infructuosament.

Nosaltres, però, ens situem a mitjan segle XII, quan el comtat de Barcelona ja dominava els territoris de l'antiga Marca Hispànica i el Camp de Tarragona, és a dir, tot el territori comprès entre els Pirineus i les conques dels rius Llobregat i Francolí, i més enllà fins i tot, ja que solament quedava la franja de territori entre Lleida i Tortosa, just a les vores dels altres rius: el Segre i l'Ebre.²

Amb la conquesta d'aquest territori quedà definit territorialment el Principat de Catalunya pràcticament tal com és avui en dia. I, ja conquerit el territori, s'hi autoritzà la permanència de la seva comunitat sarraïna.³

1. Aquest article s'ha elaborat a partir de la conferència que l'autor, i amb el mateix títol, va llegir el dia 10 d'octubre de 2005 al Seminari Cristianisme i Islam. El cas de Tortosa i Tartous a la Mediterrània, organitzat per la Universitat Internacional de Catalunya. Això es produïa poc abans de la mort del senyor Josep Maria Mas i Solench, i es dona el cas que ell era membre de la Comissió Organitzadora d'aquest seminari.

2. Josep SERRANO DAURA, «La Carta de seguretat dels sarraïns de Tortosa, de 1148», a Josep SERRANO DAURA, *Les cartes de població cristiana i de seguretat de jueus i sarraïns de Tortosa (1148/1149)*, Barcelona, 2000, p. 105-150.

3. Josep SERRANO DAURA, *Senyoriu i municipi a la Catalunya Nova (segles XII-XIX)*, Barcelona, 2000, vol. I, p. 38 i seg.

A la mateixa ciutat de Tortosa hi havia una comunitat jueva important, establerta des de feia segles i que, segons alguns autors, havia ajudat els cristians en la seva conquesta des de dins. Segurament en agraïment a aquests serveis, se'ns diu, el comte de Barcelona els concedí una carta de franqueses que els permeté romandre a Tortosa amb certs privilegis i avantatges, com veurem més endavant.⁴

A aquestes comunitats d'infidels, hi hem d'afegir, a partir de la conquesta, l'establiment d'una nova comunitat cristiana integrada pels mateixos soldats que formaven l'exèrcit conqueridor i altres colonitzadors vinguts d'altres indrets amb les seves famílies.⁵

En tot cas, calia ordenar aquesta població, repartir-la per la ciutat i assignar-li les terres i els recursos comuns suficients per a establir-s'hi i assegurar la seva subsistència. Per aquesta raó, el comte de Barcelona acabà concedint tres cartes adreçades a cada una d'aquestes comunitats, com ara veurem. Designem amb el terme *cartes de seguretat* les cartes que es concediren a les dues comunitats infidels i que pretenien assegurar la seva pervivència a Tortosa, i amb el terme *carta de població* la que es concedí als cristians nousvinguts.

Val a dir també que, si bé les respectives cartes de seguretat acreditaven una certa tolerància envers els infidels sarraïns i jueus, i estem a mitjan segle XII, poc després, ja a la primeria del segle XIII, aquesta situació anà canviant en perjudici d'aquests i en benefici de la tercera comunitat, la cristiana, ja dominant. La màxima expressió d'aquesta transformació foren precisament els *Costums de Tortosa*, codi aprovat en una data indeterminada però fixada entre els anys 1277 i 1279.

Un autor, Benvingut Oliver, afirma que les disposicions del codi tortosí referents als jueus i els sarraïns reflecteixen la consideració que es tenia de tots aquests com a col·lectius d'infidels que, encara que de condició lliure i ingènua, eren adversaris vençuts, desarmats i «membres hostils de dues races o nacionalitats organitzades políticament amb certa independència dels poders públics, per bé que reconeixen la seva sobirania (cristiana) com a pobles tributaris».⁶

4. Ramon MIRAVALL DOLÇ, «La comunitat jueva de Tortosa i la seva carta de seguretat», a Josep SERRANO DAURA, *Les cartes de població cristiana*, p. 85-104.

5. Antoni VIRGILI COLET, «Tortosa, l'endemà de la conquesta de 1148», a Josep SERRANO DAURA, *Les cartes de població cristiana*, p. 25-53. Josep M. FONT RIUS, «La Carta de població de 1149, germen del dret propi de Tortosa», a Josep SERRANO DAURA, *Les cartes de població cristiana*, p. 55-70. I Jesús MASSIP FONOLLOSA, «La població de Tortosa: antecedents i context històric», a Josep SERRANO DAURA, *Les cartes de població cristiana*, p. 151-168.

6. Bienvenido OLIVER, *Historia del derecho en Cataluña, Mallorca y Valencia: Código de las Costumbres de Tortosa*, Madrid, 1876-1881, vol. II, p. 59.

El cert és que la convivència entre les tres comunitats no fou gaire fàcil, segurament ja des de ben aviat. Les tres comunitats subsistiren a la ciutat de Tortosa i el seu territori durant segles amb una relativament pacífica coexistència.

1. LA CONQUESTA DE TORTOSA

Situant-nos ja en la conquesta de Tortosa, fou el comte Ramon Berenguer IV de Barcelona el que preparà, i molt meticulosament, la que havia de ser la darrera campanya militar sobre la Tortosa musulmana.

I en aquesta campanya, com en altres d'anteriors, fou decisiva la intervenció de l'Orde del Temple, en virtut d'uns pactes de 1143 i a canvi d'una cinquena part de les conquestes que s'aconseguissin.

A més del Temple, Ramon Berenguer IV, que en aquell moment també era príncep d'Aragó (ja s'havia produït la unió dinàstica amb aquest regne), comptà aquesta vegada amb l'ajut dels aragonesos i d'altres nobles catalans i estrangers, i amb el de la República de Gènova.

A aquells contingents terrestres s'afegí una flota que salpà del port de Barcelona i que arribà a l'Ebre a finals de juny de 1148. Començà aleshores el setge de la ciutat de Tortosa, que durà uns sis mesos. Els sarraïns, finalment, per la manca d'ajut extern i l'escassetat de recursos per a sobreviure, concertaren una treva amb el comte de Barcelona que hom data del 21 de novembre de 1148.

I aquesta treva s'establí per a quaranta dies, amb el pacte afegit que si els sarraïns no rebien en aquest temps l'esperat auxili extern, es comprometien a lliurar el castell i la ciutat als cristians. Fins i tot s'oferiren cent persones com a garantia del compliment d'aquest pacte.

El cas és que els sarraïns de Tortosa no reberen l'auxili que esperaven i, passats els quaranta dies de termini fixats, s'acompliren els compromisos anteriors, de manera que el 30 de desembre de 1148 Ramon Berenguer IV i el seu exèrcit entraren a la ciutat i la possessionaren.⁷

2. LA CAPITULACIÓ DE LA TORTOSA SARRAÏNA

Precisament coincidint segurament amb l'entrada a la ciutat i la capitulació sarraïna, el comte de Barcelona atorgà als sarraïns de Tortosa la que es coneix com la seva carta de seguretat. Aquest document de 1148 recull l'estatut jurídic

7. Josep SERRANO DAURA, «La Carta de seguretat», p. 109 i seg.

bàsic pel qual aquesta població s'havia de regir després de la conquesta cristiana, amb una llarga llista de garanties i privilegis perquè pogués romandre en la seva terra, bé que amb certes però escasses limitacions.

El document expressa prou clarament que el seu contingut és fruit d'una negociació prèvia, que entenc més àmplia, entre Ramon Berenguer IV i els magnats que l'acompanyaven amb els representants de la comunitat sarraïna que se citen i que són els seus «alchavis, algaçiris, alfachis [i] maiores».

L'encapçalament refereix l'aflicció que sentien els vençuts, per ells en les seves ànimes, pels seus fills i per les seves cases o famílies, però també s'hi manifesta la voluntat del comte de donar-los un tracte honorable.

D'aquesta manera, Ramon Berenguer IV accedia a bona part de les demandes dels sarraïns, fonamentalment pel que fa al seu estatut personal, religiós, jurídic i polític. En primer lloc, el comte acceptava atorgar-los l'altra carta similar («tales firmamentos») que el rei Alfons I el Bataller d'Aragó havia concedit als sarraïns de Saragossa el 1118, després els reconeixia altres furs o drets que ja posseïen (amb referència segurament a la seva *Sunna* o dret musulmà) i, per acabar, els atorgava com a propis altres furs que regulaven determinats aspectes de la nova situació de la comunitat sarraïna.⁸

A canvi, els representants de l'aljama proclamaven la seva fidelitat a Ramon Berenguer IV com a nou senyor seu i, en la part final del document, juraven per Déu omnipotent i segons les seves lleis respectar i complir lleialment tot el que s'havia pactat. El comte i els rics homes o magnats que l'acompanyaven també juraven que ho observarien i ho complirien tot.

3. LA COMUNITAT SARRAÏNA

3.1. LA CARTA DE SEGURETAT DELS SARRAÏNS DE TORTOSA

A continuació analitzarem el contingut d'aquesta carta.⁹

En primer lloc, com acabem de dir, s'atorgaren als sarraïns tortosins els mateixos furs de què gaudien els de Saragossa segons un privilegi concedit pel rei Alfons d'Aragó el 1118. Un document que, malauradament, no ha arribat

8. Josep SERRANO DAURA, «La Carta de seguretat», p. 112-114.

9. La Carta està publicada a Josep SERRANO DAURA, *Les cartes de població cristiana*, apèndix I, p. 343-344, a partir d'un trasllat de 1182-1183 existent a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, *Pergamins de Ramon Berenguer IV*, carpeta núm. 38, doc. núm. 209/2.

fins a nosaltres i que ja s'inspirava en un altre d'anterior atorgat pel mateix monarca aragonès als sarraïns habitants de Tudela, al seu altre regne de Navarra.¹⁰

El comte de Barcelona coneixia els dos documents anteriors (no oblidem que ell mateix ja era sobirà d'Aragó), li serviren d'inspiració i fins i tot en algun cas els copià per a elaborar el nou text de Tortosa.

De fet, el primer document de Tudela i el de Tortosa s'estructuren de manera idèntica, però el tortosí és més extens i conté un seguit de disposicions referents a qüestions processals i garanties judicials que l'altre no considera.

Centrant-nos en el nostre document, aquest s'adreçava als sarraïns que vivien a Tortosa i a tots aquells que s'hi instal·lessin en el futur. També es referia, evidentment, als musulmans de les altres comunitats islàmiques que existien en altres llocs del territori tortosí, com eren Aldover, Benifallet, Tivenys, etcètera.

Com a característica general de la Carta, hem de destacar el respecte i la tolerància que s'hi manifesten envers aquest poble infidel (de manera semblant a com es va fer després amb els jueus).

S'assegurava als sarraïns la seva permanència a la ciutat, però en un barri separat (la moreria), se'ls reconeixia la pràctica de la seva religió sense obligar-los a cristianitzar-se i se'ls permetia conservar el seu propi règim jurídic (al qual s'afegeix la Carta), així com els seus sistemes judicial i polític comunitaris, amb el dret a elegir per ells mateixos el seu cadí, la màxima autoritat comunitària segons els seus usatges.

Pel que fa al dret dels sarraïns, era el dret musulmà, un dret amb diverses fonts, però les primeres i principals són dues: l'Alcorà, també dit la *Xara* entre els sarraïns catalans i valencians, que és el llibre sagrat de l'islam en el qual es conté la veritat revelada per Al·là, i la Sunna, que recull les ensenyances del profeta Mahoma.

En la nostra carta es regulava també un ampli règim de llibertat (i això particularment, si el comparem amb el de subjecció personal dels cristians de la Catalunya Vella —el de servitud de la gleva—, i fins i tot amb el nou règim vasallàtic que s'imposà als col·lectius cristians de la Catalunya Nova).

L'excepció era en tot cas l'obligació de traslladar-se a viure fora de la ciutat murallada, i separadament dels cristians i els jueus. Però també se'ls permetia habitar al camp en les seves masies i transitar per la ciutat cristiana lliurement per a anar al camp o per raó dels seus treballs.

Fora d'això, els sarraïns eren lliures de deixar Tortosa i el seu territori, i si hi romanien conservaven les seves possessions en les mateixes condicions i amb les mateixes càrregues que fins aleshores, incloent-hi fins i tot aquells que van

10. Josep SERRANO DAURA, «La Carta de seguretat», p. 105-109.

fugir de la ciutat quan va tenir lloc el setge, si retornaven en un termini de quatre mesos.

Es garantia als sarraïns el lliure exercici del comerç i de qualsevol altra activitat econòmica, se'ls donava llibertat per a transitar i comerciar pel territori, tant per terra com pel riu Ebre, es mantenia el seu mercat, així com les seves fondes i altres serveis, i se'ls autoritzava a dur a pasturar els seus ramats per tots els termes de Tortosa i les terres del comte sense cap reserva.

El document encara anava més enllà i eximia els sarraïns de tota sofra o prescripció personal a favor de la senyoria i sols exigia el tradicional tribut islàmic del delme dels fruits i segurament del bestiar, així com l'*açadega* per les ovelles (una part dels caps d'aquests ramats).

També se'ls reconeixia el ple domini de les seves possessions en donar-los llibertat de disposició, també pel que fa a la venda, a favor de qui volguessin, altres consemblants o no, particulars o institucions, sense subjecció als tradicionals drets feudals als quals estaven obligats els vassalls cristians: el de fadiga (per a obtenir llicència per a l'alienació o el gravamen dels béns) i el lluïsm (la corresponent compensació a favor del senyor).

Igualment, se'ls permetia conservar els seus captius i es declarava que no els perdrien si no era amb la redempció econòmica corresponent (amb el pagament d'una suma de diners determinada), encara que es bategessin i es convertissin al cristianisme.

Aquestes mesures es complementaven amb altres de pacificació, com la concessió d'una amnistia als cristians i als sarraïns pels fets comesos abans de la capitulació, amb la garantia que no hi hauria represàlies contra els sarraïns quan a l'Al-Andalus es perseguissin els cristians que hi vivien.

D'altra banda, mentre que es posava un èmfasi especial en tot allò que podia afectar la convivència de sarraïns i cristians, pel que feia als jueus la Carta assegurava als sarraïns que no permetria cap actitud vexatòria que els hebreus els poguessin dirigir.

En l'ordre judicial es declarava que, en conflictes mixtos entre cristians i sarraïns, cada part es regiria pel seu dret i seria jutjada pel seu jutge. I, encara, si un sarraí havia d'intervenir davant d'un jutge cristià (entenem que com a testimoni), ho havia de fer i havia de jurar segons la seva llei.

I, per acabar, es protegien els béns i les possessions dels sarraïns amb la proclamació de la inviolabilitat de les seves cases, amb la qual cosa se'ls donava major protecció patrimonial.

3.2. L'ALJAMA SARRAÏNA DE TORTOSA

També d'acord amb la Carta de 1148 i altra documentació que hem pogut consultar, veiem com s'organitzava la comunitat sarraïna per mitjà de l'aljama, quins tributs s'exigien i com s'articulaven les seves relacions amb la comunitat cristiana de la ciutat, que exercia respecte a aquella una certa tutela política i jurídica.

Ramon Berenguer IV fou el nou senyor dels sarraïns de Tortosa i aquests així ho reconeixien. D'ell depenien plenament en els àmbits polític, civil i judicial, i a aquest efecte el monarca nomenà un batlle o un altre oficial que seria el seu delegat davant la comunitat.

Però la població sarraïna s'integrà en l'aljama, terme que expressa la comunitat musulmana reconeguda amb capacitat jurídica i amb una organització política i un sistema judicial propis.

Hi havia un consell general integrat pels caps de casa sarraïns o una representació d'aquests, dits *prohoms*, com els anomena Alfons I el 1174. I també hi havia una assemblea general en la qual es prenen les decisions més importants i on s'elegien els càrrecs de l'aljama. Però el regiment intern immediat d'aquesta comunitat corresponia a uns oficials determinats, alguns dels quals ja se citaven en la Carta de 1148.¹¹

a) *El cadi o alcayt*

El primer oficial de l'aljama era l'*alcayt* o cadi, un càrrec de caràcter religiós amb funcions eminentment judicials i de direcció de l'aljama, precisament com a guia espiritual de la comunitat. El cadi era el president nat de la comunitat, n'ostentava la màxima representació, jutjava i controlava el seu govern. Havia de ser un home de fe, de gran moralitat, complidor de la Llei divina, i havia d'actuar d'acord amb la voluntat d'Al·là i les ensenyances de Mahoma per a «realitzar» a la perfecció la Llei divina.

Al cadi i al zavalmedina els corresponia també la recaptació dels tributs que s'havien de satisfer al rei.

b) *El zavalmedina*

L'altre oficial de l'aljama era el zavalmedina, que en la tradició islàmica era l'encarregat de l'ordre públic, el cap de policia de la comunitat, i a Tortosa també li corresponia la recaptació tributària.

11. Josep SERRANO DAURA, «La Carta de seguretat», p. 140 i seg.

c) *L'alfaquí*

La Carta de 1148 també es referia a l'alfaquí, el jurista de la comunitat que assistia i assessorava el cadí. Havia de ser imparcial en la seva actuació i havia de vetllar per la consecució de l'ideal religiós en la comunitat.

d) *Els agutzils i els majorals*

Uns altres oficials sarraïns que apareixien en la Carta eren els agutzils i els majorals: els primers sembla que eren agents judicials al servei del cadí per a complir els seus mandats, i els majorals eren agents tributaris al servei del za-valmedina i, en darrer terme, del cadí.

e) *El muetzi i els adenantats*

A la darrerria del segle XII trobem el muetzi o *çabiçala*, encarregat de l'oració dels sarraïns. I també hi havia els *adenantats*, magistrats elegits pels veïns, encarregats de l'administració de l'aljama i que la representaven en el govern conjunt de la ciutat davant del rei i de tercers (equivalien als jurats o paers dels municipis cristians).

3.2.1. *La tributació de l'aljama*

Una altra qüestió era la de la tributació dels sarraïns a favor de la senyoria i de l'aljama i per al manteniment i la conservació de les mesquites.¹²

3.2.1.1. Les prestacions a favor de la senyoria

En el primer cas, el tribut més important que tots els sarraïns pagaven al seu senyor (que aleshores era el comte de Barcelona) era l'anomenat *azaque*, una antiga almoïna que els sarraïns estaven obligats a pagar a la comunitat, que gravava la fortuna dels individus i es destinava a finançar el tresor públic (el fisc).

12. Vegeu la nota anterior.

Era un tribut anual en diner efectiu (moneda) i en gra o bestiar, i, almenys si es pagava en espècie, equivalia a la desena part de la producció obtinguda (coincidia amb el delme eclesiàstic de les societats cristianes).

A Tortosa també es pagava l'*açadaga* o *açadega* per les ovelles, que consistia en una suma de diners, en aquest cas, per cada ovella que nasqués durant l'any, o per la primera del ramat o la primera de cada mare (d'alguna manera, equivalia a les primícies del bestiar, que també es donaven en les comunitats cristianes).

A banda, s'eximia els sarraïns de tota sofra i d'altres prestacions personals o amb bestiar per a treballar les terres del comte, per a obres, etcètera. Però sabem que pocs anys després perderen aquest privilegi, no sabem per què, i prestaren el seu treball en obres del castell i en altres llocs de la senyoria. Finalment, a causa de les queixes de l'aljama, el 1174 la senyoria de Tortosa establí un conveni amb «omni populo sarracenorum Dertuse» que els eximia novament d'obres i sofres, a canvi de pagar quatre-centes mas mudines d'or quatre vegades l'any.

Encara, si acudim a un capbreu celebrat l'any 1373 en el qual es declaraven les rendes que el rei percebia a Tortosa, pel que feia als sarraïns i la seva aljama es confessaven tributs i càrregues que no estaven previstos en la Carta de 1148. En aquell moment, doncs, pagaven determinats drets econòmics imposats per a alliberar-los d'altres càrregues personals, però també pagaven un lluïsmen de la quarta part del preu de venda que obtenien, i altres i diversos drets.

3.2.1.2. *Altres tributs*

A més d'aquestes càrregues, els sarraïns satisfieien determinats tributs calculats de manera proporcional i en funció de la seva capacitat econòmica per al sosteniment de les càrregues de l'aljama, en diner o en espècie. I, per acabar, també solien fixar-se altres tributs o aportacions econòmiques per al manteniment de les mesquites i del clergat musulmà local.

3.3. LA CONFIRMACIÓ I L'EFICÀCIA DE LA CARTA DE TORTOSA

Veiem, doncs, que la carta sarraïna de 1148 fou modificada per actes i pactes posteriors entre la senyoria i l'aljama. Ho hem dit quant al seu règim tributari. Però també hi havia confirmacions generals i particulars, sovint a causa d'alguna queixa de la comunitat davant dels abusos dels oficials senyorials.¹³

13. Josep SERRANO DAURA, «La Carta de seguretat», p. 146-148.

Així ocorregué l'any 1180. L'aljama es queixà al rei que el batlle reial estava exigint i recaptant tributs en nom seu, cosa que contradeïa els seus privilegis. Alfons I resolgué la queixa recordant que, segons la Carta de 1148, aquesta funció corresponia exclusivament als oficials de la comunitat, concretament al zavalmedina i al cadí de Tortosa.

En les actes de març de 1182 i del mateix mes de 1183, el monarca confirmava la Carta de 1148 i tots els privilegis de què gaudien els sarraïns de Tortosa.

Al febrer de 1370 el rei també confirmava els privilegis dels sarraïns tortosins de 1148.

Anys després, el 4 de setembre de 1408, el rei Martí l'Humà, a precís de l'aljama de Tortosa, tornà a confirmar els seus privilegis, llibertats, franqueses, immunitats, bons usos i costums tal com foren atorgats per Ramon Berenguer IV.

El 19 de juny de 1499 els síndics de la ciutat es queixaren al regent de la batllia reial de Tortosa perquè els sarraïns treballaven els diumenges i els dies de festa cristians més solemnes, tant al camp com «per los carrers publics» (merca-dejant). El lloctinent general del rei contestà el 19 d'agost següent manant que els moros s'abstinguessin «de fer faena publicament els dies de festa», però el 4 de març de 1500 el mateix lloctinent, Joan d'Aragó, comunicà a la ciutat una carta del rei Ferran el Catòlic datada a Granada el 12 d'octubre de 1499 segons la qual, d'acord amb els seus privilegis, no es podia obligar els sarraïns a no treballar els dies festius ni a anar a oir sermons cristians.

Tot i així, a la primeria del segle XVI Ferran el Catòlic endegà en tota la monarquia hispànica una política de conversió forçosa dels sarraïns, com s'havia fet a Castella. Les Corts catalanes s'hi oposaren, però constatem que entre els anys 1509 i 1511 els sarraïns catalans s'havien convertit: eren els moriscos.

4. ELS JUEUS DE TORTOSA

4.1. LA CARTA DE FRANQUESES DELS JUEUS DE TORTOSA

Pel que fa als jueus, arribats a la península Ibèrica al segle II, s'establiren a Tortosa ja en temps de la dominació romana.

Els jueus eren un poble al qual l'emperador romà permetia que es regissin pel seu propi dret en l'àmbit privat, però en el públic s'havien de sotmetre al dret del país on residien. Les fonts bàsiques del dret jueu eren: primer, la Torà, que integrava la Llei de Moisès i l'Antic Testament, i després, la tradició o doctrina oral, que recull l'anomenada *tradició dels pares* que es recull en la

Mischnah, i el llibre de comentaris sobre l'anterior, que es denomina *Ghemara* (aquests dos darrers textos constitueixen el Talmud) (el cristianisme conserva la Torà per mitjà de l'Antic Testament i refusa la tradició doctrinal anterior).¹⁴

El cas és que els jueus estigueren a Tortosa durant segles i hi seguiren quan hi arribaren els musulmans. Precisament, aquesta comunitat jueva ja establerta va rebre del mateix Ramon Berenguer IV una carta de franqueses o de seguretat el 23 de desembre de 1149, quasi un any després de la conquesta de la ciutat, sembla que en agraïment per haver ajudat des de dins els cristians en la conquesta de la ciutat.¹⁵

Així, els jueus de Tortosa van rebre una sèrie de privilegis amb garanties de seguretat per tal que romanguessin a la ciutat i per a assegurar les seves persones i els seus béns.

En primer lloc, se'ls féu donació d'un lloc dins del terme de Tortosa, anomenat *Daracina* o *Drassana murallada*. El lloc cedit es considerava suficient per a edificar «LX mansiones», i tots havien de viure en aquest recinte separat de les comunitats cristiana i sarraïna.¹⁶

Es declarà que els jueus podien viure allí i romandre-hi en tot temps, amb les seves coses i possessions «sani et salvi». I se'ls féu donació de terres i hereitats perquè les posseïssin «libere et integre» com a seves (referint-se segurament a la seva lliure disposició).

Durant tres anys després d'instal·lar-se en el barri assignat, els hebreus estigueren exempts de tot servei, costum o ús comtal i de qualsevol altre que els pogués imposar cap altre senyor de Tortosa. D'altra banda, s'assegurà a la comunitat jueva que mai cap sarraí no podria tenir autoritat sobre ells ni podria exercir un càrrec públic que els afectés.

I, finalment, es disposà que els jueus tinguessin i gaudissin dels bons furs i dels usos i costums que tenien els de Barcelona.

No tenim gaire notícies més de la comunitat jueva de Tortosa, però sabem que entre els seus membres n'hi havia que es dedicaven a l'activitat creditícia, tot i que també desenvolupaven altres activitats.

14. Josep SERRANO DAURA, *Senyoriu i municipi*, p. 247-250.

15. La Carta està publicada a Josep SERRANO DAURA, *Les cartes de població cristiana*, apèndix III, p. 348-350, a partir d'un trasllat de data indeterminada existent a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, *Gran Priorat de Catalunya de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, Cartulari de Tortosa*, f. 83, doc. núm. 269.

16. Sobre el barri jueu de Tortosa, vegeu Ramon MIRAVALL DOLÇ, *El call jueu de Tortosa, el 1149*, Tortosa, 1973. I, també del mateix autor, «La comunitat jueva de Tortosa», p. 94 i seg.

4.2. L'ALJAMA JUEVA I L'ADMINISTRACIÓ DE JUSTÍCIA

Com la comunitat sarraïna, la jueva també s'organitzà formant una aljama, prèviament autoritzada pel rei, amb la seva organització política pròpia de dependència sobirana.¹⁷

En els temps de Jaume I, l'aljama de Tortosa era una de les més importants de Catalunya (amb les de Barcelona, Tarragona, Montblanc, Cervera, Vilafranca, Besalú, Lleida, Girona, Perpinyà i Montpeller).

Aquesta aljama es constituí en el call o juevia, on residia la comunitat jueva, separada dels barris cristià i musulmà. I, a la vegada per zones, les aljames s'organitzaven en «col·lectes», una mena de districte territorial.

Cada aljama tenia el seu rabí com a màxima autoritat religiosa, política i de vegades també judicial entre els jueus. La seva autoritat s'estenia a tot el territori vinculat a la seva aljama.

La comunitat pròpiament dita era administrada per uns magistrats anomenats *adenantats* ('avançats') o *secretaris*; una i altra denominacions s'usaven a les aljames de la Corona d'Aragó. Aquests magistrats podien ser tres, quatre o més, segons el cas, i eren els administradors de l'aljama, els encarregats del seu govern. A més d'aquests càrrecs, existia un clavari o recaptador de les contribucions de la comunitat.

Els jueus contribuïen a la Corona periòdicament amb diferents aportacions particulars («talles» i «questes»). Cada aljama estava taxada amb una aportació determinada que es recaptava a la «col·lecta» o districte al qual pertanyia.¹⁸

L'Administració de justícia corresponia en principi al rei, per ell o per mitjà dels seus oficials. Tanmateix, des del regnat de Jaume I a mitjan segle XIII, s'acostumava a encomanar als rabins, als mateixos representants municipals o a altres prohoms de la comunitat, sempre que fossin qüestions entre jueus, tant civils com criminals.¹⁹

Finalment, el 31 de juliol de 1280 s'establí que totes les aljames catalanes podien elegir cada any entre dos i set prohoms (suposem que en funció dels seus membres) perquè resolguessin les diferències entre jueus, atenguessin les demandes dels cristians contra els jueus en fets de «cops», injúries, insults i altres malifetes i delictes, tot segons la llei hebraica, poguessin detenir, empresonar i castigar els seus (i ordenar-ne fins i tot l'exili), poguessin dictar estatuts, bans i ordinaracions sobre l'Administració de justícia i el control de la gestió dels seus funcionaris judicials, etcètera.²⁰

17. Josep SERRANO DAURA, *Senyoriu i municipi*, p. 276-282.

18. Josep SERRANO DAURA, *Senyoriu i municipi*, p. 276-282.

19. Josep SERRANO DAURA, *Senyoriu i municipi*, p. 276-282.

20. Josep SERRANO DAURA, *Senyoriu i municipi*, p. 283.

5. LA RELACIÓ ENTRE LA CARTA DE POBLACIÓ CRISTIANA I LES CARTES DELS SARRAÏNS I ELS JUEUS

A grans trets, podem establir una certa relació entre aquests tres documents, que es concediren a les tres comunitats religioses de Tortosa en un termini aproximat d'un any: la sarraïna el 1148 i la jueva i la cristiana el 1149.²¹

El primer que s'ha de destacar és que a cada carta es disposa la zona o el barri on havia de viure cada comunitat: la cristiana, a la ciutat antiga, i els infidels, en barris fora de la ciutat (s'identifica prou clarament el dels jueus, a la Drassana).

Sols pel que fa als hebreus es limita el nombre de cases que es podien edificar (seixanta com a màxim), i únicament en aquest cas hi ha una certa definició de la part del terme on podien tenir terres per a treballar i viure.

En tots tres casos, les cessions de cases i terres eren franques i lliures, per bé que en el dels jueus no s'especificava si tenien llibertat per a disposar-ne a favor d'altres.

Els cristians eren francs de tota tributació, els sarraïns havien de satisfer els seus tributs propis però estaven exempts de tota prestació personal i els jueus quedaven alliberats de tot tribut i d'altres prestacions sols durant quatre anys.

A banda, es disposava que els jueus no serien governats per cap sarraí i que els musulmans tampoc ho serien per hebreus. I en tots dos casos s'admetia que cada comunitat es regia pel dret propi.

I, sols pel que fa a les cartes cristiana i sarraïna, es pot dir que contenien un estatut jurídic més o menys extens segons el cas, cosa que no tenia el document adreçat als jueus.

6. L'ESGLÉSIA RESPECTE DELS INFIDELS

Cal fer esment també de la diversa legislació eclesiàstica papal i conciliar que es promulgà envers els infidels jueus i sarraïns (especialment per als primers), que de vegades era assumida pel nostre monarca i era elevada a la categoria de norma general. Aquests preceptes regien també els de Tortosa, no sense l'evident i natural conflictivitat i enmig de les queixes reiterades de les seves aljames; però bona part d'aquests preceptes, malgrat tot, s'incorporaren al codi de costums de la ciutat de la darrereria del segle XIII.²²

21. La carta cristiana està publicada a Josep SERRANO DAURA, *Les cartes de població cristiana*, apèndix II, p. 345-348, a partir d'un trasllat de 1158 existent a l'Arxiu Històric Comarcal de les Terres de l'Ebre de Tortosa, *Privilegis*, III, núm. 6/3.

22. Josep SERRANO DAURA, *Senyoriu i municipi*, p. 251-257, 286-290, 312-314 i 347-356.

En primer lloc, ens hauríem de referir al papa Innocenci III, que el 1199 sancionà la butlla «*Constitutio pro iudeis*», en la qual, seguint sant Agustí, establí el deure de protegir els jueus i els seus béns, ja que declarava que aquests solament podien convertir-se a partir dels bons exemples dels cristians i mai de manera forçada, i afegia que se'ls havia de deixar practicar els seus ritus i no s'havien de saquejar els seus cementiris, etcètera.

El Concili laterà de 1215 suposà un canvi important en l'actitud de l'Església. De fet, respecte del poble hebreu no es féu més que recuperar la tradició canònica establerta en els concilis que se n'ocupaven des del segle IV, especialment pel que fa als jueus, tradició que es recull, per exemple, en moltes altres disposicions dels monarques visigots hispànics del segle V o dels emperadors bizantins del segle VI, i en les compilacions de dret canònic medieval que són el *Decret de Gracià* de 1140 i les *Decretals* de Gregori IX de 1234.

El Concili de 1215, entre altres coses, establí que els jueus i els sarraïns duguessin uns distintius a la seva roba i se'ls prohibia aparèixer en públic durant la Setmana Santa. També es prohibia als jueus exercir qualsevol professió o càrrecs públics amb els cristians, i se'ls imposava el pagament dels delmes a l'Església pels que tenien i que havien estat de cristians.

Aquests postulats generals se seguiren i s'ampliaren en altres concilis catalans posteriors, com el de Lleida de 1229, i en altres de posteriors del mateix segle XIII, com els de Tarragona de 1242, 1243 i 1330.

Les *Decretals* de Gregori IX, de 1234, l'altre text fonamental del dret canònic medieval, recollia disposicions com aquestes: cap cristià podia estar al servei ni podia treballar per a jueus ni sarraïns (amb referència especial a les no-drisses), sota pena d'excomunicació, no es permetia comerciar ni negociar amb jueus, es concedien indulgències a aquells que prediquessin la fe de Crist als infidels i pagans, s'ordenava que els infidels duguessin distintius a la roba per a evitar confusions i poder distingir cada raça, es declarava lliure tot serf de jueu que es convertís al cristianisme i es redimís pagant dotze sous, etcètera.

I el Concili de Viena de 1311, entre altres coses, per exemple, advertia que, quan els muetsís sarraïns feien la crida a l'oració (la «sala» o «çala»), ofenien el cristianisme, per la qual cosa la prohibí, igual que el pelegrinatge dels sarraïns a les tombes dels seus santons.

També hem de citar la cèlebre «disputa» cristianorabínica que se celebrà precisament a Tortosa entre 1412 i 1414. La preparà el papa Benet XIII a instàncies del jueu convers Jeroni de Santa Fe, i els seus resultats es recullen en la butlla «*Et si doctoris gentium*», promulgada a València el 1415. Dos mesos després, Ferran I d'Aragó l'assumí per mitjà d'una pragmàtica de 23 de juliol. Aquesta butlla condemnava el Talmud, ordenava que es confiscuessin els llibres jueus

considerats infamants per a la religió i els dogmes cristians (en particular, l'anomenat *Macellum*), prohibia la construcció de noves sinagogues i l'ampliació de les existents, ordenava que els jueus majors de dotze anys acudissin com a mínim tres vegades l'any a sermons i catequesi cristians, etcètera.

Això no obstant, el 28 de febrer de 1419 el cardenal de Pisa llegat del papa a instàncies del rei, abolí la butlla perquè era greument perjudicial per als jueus i els cristians. També disposà que es retornessin als jueus les seves sinagogues confiscades, amb els seus llibres, es consentís que els jueus poguessin exercir la judicatura, se'ls permetés contractar i exercir de metges, arrendadors, recaptadors, etcètera, i fins i tot que poguessin tenir servents cristians. També es prohibí als inquisidors que pertorbessin i forcessin els jueus a rebre el baptisme.

7. ELS INFIDELS I LA CORONA²³

Per la seva part, al nostre país els *Usatges de Barcelona* ja contenien una declaració general del comte i la seva esposa conforme asseguraven la seva protecció a tots els habitants del Principat, incloent-hi els sarraïns i els jueus, i els demanaven que creguessin en la seva paraula i tinguessin fe en el seu govern.

A part d'aquesta declaració general, el mateix ordenament contenia dues disposicions remarcables: que la conversió d'un cristià a la fe islàmica era causa de desheretament (però això depenia de la voluntat del causant, núm. 77), i la prohibició als sarraïns de testificar contra cristians (núm. 164), norma que no figurava en la Carta de seguretat de Tortosa.

El 1198 el comte de Barcelona encara declarà que, d'acord amb el que disposaven els *Usatges*, els jueus i els seus béns es trobaven «sub pace» i sota custòdia directa seva, cosa que es confirmà en les Corts successives.

A partir d'aquí, els reis i les Corts assumiren algunes disposicions canòniques, per exemple: que cap jueu podia exercir càrrecs de judicatura; que els cristians no podien cohabitar amb jueves; que cap infidel podia convertir-se al judaisme o a l'islam, sota pena d'esclavitud; que quan els jueus havien de jurar a la Cort, ho havien de fer conforme a la Llei de Moisès i els Deu Manaments, mitjançant una fórmula que Jaume I aprovà el 1242 (amb les malediccions rituals i portant el rotlle al coll); que s'havia de promoure la conversió amb la predicació; que els amos havien de percebre una compensació econòmica quan el seu servent es convertís al cristianisme i volgués abandonar-lo; que els infidels havien de dur sobre la seva roba un distintiu per tal de poder ser identificats, etcètera.

23. Josep SERRANO DAURA, *Senyoriu i municipi*, p. 257-269 i 314-315.

Cal recordar també els fets de 1391, quan s'assaltaren les aljames jueves, cosa que causà morts i provocà la destrucció arreu.

Una persona clau en el procés de conversió dels jueus fou sant Vicenç Ferrer, que propugnà la «força jurídica» per aconseguir la conversió, en contraposició amb la «força injuriosa» de la violència que es va imposar el 1391. Aquesta «força jurídica» s'havia de materialitzar en mesures com la segregació de les comunitats jueves i sarraïnes de les cristianes, la prohibició que tots els infidels no cristians ocupessin càrrecs públics, la prohibició de tenir jutges propis o dur armes, etcètera.

I, malgrat la conversió, els nous cristians conversos eren súbdits discriminats, ja que mai no van assolir la igualtat jurídica ni política respecte dels cristians vells. Sobre aquells es mantenien certes prohibicions d'ocupar càrrecs públics o d'exercir determinades professions. Aquesta era la seva situació, per la qual cosa els conversos catalans i valencians s'adreçaren al papa Eugeni IV per a denunciar aquelles prohibicions per anticristianes, i obtingueren una resolució favorable el 31 de gener de 1437.

El 1492 es promulgà l'ordre general i definitiva d'expulsió dels jueus de tots els regnes peninsulars.

8. ELS INFIDELS EN ELS *COSTUMS DE TORTOSA*

Ens hem referit a la legislació canònica i a la general del Principat pel que fa als infidels, i és obligat també, per raons òbvies, veure què disposaven sobre ells els *Costums de Tortosa*, publicats a la darrereria del segle XIII, entre els anys 1277 i 1279. Aquest ordenament municipal feia referència als infidels i contenia diverses disposicions que en la majoria dels casos reproduïen aquella legislació general ja vista, però limitava en conjunt la llibertat dels infidels i vulnerava els seus privilegis.²⁴

En dos casos s'atorgava un tracte igualitari a les tres comunitats: quan es definien els conceptes de *ciutadà* i d'*habitant de Tortosa* per raó del naixement i de la residència, no de la raça ni de la religió, i quan es reconeixia el dret dels infidels a utilitzar els banys de la ciutat, bé que pagant la quota corresponent.

Cal destacar també que el codi tortosí declarava que ni els sarraïns ni les sarraïnes, ni els serfs, «no son enteses que sien fruits, ne ells ne re que de lur cors isca».

24. Josep SERRANO DAURA, *Senyoriu i municipi*, p. 271-276, i Josep SERRANO DAURA, «La Carta de seguretat», p. 138-140.

Es prohibia als jueus tenir serfs o serves cristians, tenir «nodrices» cristianes i fer obres o exercir cap activitat en diumenges o altres festes cristianes.

S'ordenava que els jueus duguessin una vestidura determinada amb una capa que no podia ser ni verda ni vermella, i el mateix per als sarraïns, els quals, a més, havien de dur barba llarga. Les dones no podien portar anells d'or ni de pedres precioses als dits, per a no cridar l'atenció ni fer-ne ostentació.

Es reconeixia que els sarraïns serfs de cristians, jueus o d'altres sarraïns podien convertir-se al cristianisme encara que els seus senyors s'hi oposessin, però curiosament s'assenyalava el següent: si el seu senyor era cristià, el serf batejat no adquiria la llibertat i havia de tornar a casa seva, on mantindria la mateixa situació anterior, amb l'advertiment que no li podia ser agreujada. Però si el senyor era sarraí o jueu, el serf o captiu batejat podia redimir-se si pagava la suma de dotze sous i mig (almenys, en aquest cas es respectava la carta sarraïna de 1148).

Si un jueu o un sarraí «sera trobats jaen ab crestiana», ell havia de ser «tiraçat e roçegat» i ella, cremada.

En cas d'assassinat comès per un cristià, la pena era de mort encara que la víctima fos un infidel. I si el reu era un infidel, era jutjat segons el seu dret.

Si un cristià tenia un fill amb una serva de jueu, la criatura havia de ser batejada i era lliure sense haver de pagar cap preu al senyor de la mare. Però si el cristià deixava embarassada una sarraïna captiva d'un altre, el fill que nasqués també havia de ser batejat i havia de romandre en la situació servil de la seva mare. S'afegia que, si un cristià «empenyara la sua sarraïna», no la podia vendre abans «que aja parit», i quan tingués el fill, l'havia de batejar i era lliure, però la mare seguiria captiva.

S'excloïa expressament els jueus i els sarraïns d'ocupar els càrrecs de batlle i veguer.

En relació amb l'activitat creditícia, ni els jueus ni els sarraïns no podien exigir a un cristià que els reconegués cap deute davant d'un notari, i es prohibia a tot notari que ho autoritzés.

Pel que fa a l'Administració de justícia, es declarava que el veguer o el seu delegat havien d'actuar degudament per a tot habitant de Tortosa, cristià o no. Tothom podia acudir davant del veguer cercant «rao e justicia», però, mentre que els sarraïns tenien el seu jutge, el cadí, els jueus, en canvi, per a tot judici entre si o contra cristians havien d'acudir a la Cort de Tortosa (no se'ls permetia tenir òrgans judicials propis en cap cas).

Es reconeixia el mateix tracte a cristians, jueus i sarraïns pel que fa al nombre de testimonis necessari per a poder presentar una denúncia contra algú d'una altra religió (dos o més).

Els jueus que declaraven judicialment havien de jurar sobre la Llei de Moisès, de manera semblant a com ho feien els cristians amb els Quatre Evangelis. I s'especificava la fórmula de jurament que havien d'emprar els jueus en les seves declaracions sobre Déu, la Llei de Moisès i els profetes, i s'acabava demanant que, en cas de donar fals testimoni, recaiguessin sobre el declarant tota una sèrie de malediccions («ab la tua boca no pusques parlar», «les tues mans se sequen», «cremat sies de foch», «condempnat sies de tota la lig de Moyses», «la muller que has o aquella que auras altres homens ajer a fer carnalment ab ella tu veent tot allo», etcètera).

Excepcionalment, s'autoritzava el veguer i els seus oficials a entrar en cases de jueus (com també en les de cristians, però no en les de sarraïns) a la recerca d'algun serf que s'hagués escapat de la casa del seu senyor, per la simple sospita que s'hagués refugiat en una d'aquelles.

I, respecte dels jueus i sarraïns conversos, s'establia que els seus ascendents heretges, renegats, sarraïns o jueus, no tenien cap dret sobre l'herència del seu descendent.

9. LA NOVA POBLACIÓ CRISTIANA

Però a Tortosa s'establí una nova població cristiana, que passà a residir al casc antic de la ciutat abans que els sarraïns.²⁵

Aquesta nova població no s'ordenà, malgrat els evidents intents anteriors, fins al 30 de novembre de 1149, quan el comte de Barcelona, Ramon Berenguer IV, concedí una nova carta, en paraules del doctor Font Rius un vertader estatut jurídic elemental per a una nova comunitat urbana, amb tres parts o blocs normatius: de donacions, d'exempcions i de recensió d'una normativa juridicoforens bàsica.

Amb les primeres clàusules, el comte de Barcelona feia donació plena i perpètua a tots els habitants de Tortosa, presents i futurs, de les cases i horts de la ciutat, dels camps i vinyes del terme, i dels seus boscos i pastures.

Respecte als dos primers punts, l'habitatge i la terra de conreu agrícola, el comte es remetia a la futura donació particular que es faria a cadascun dels pobladors.

Sobre els boscos i les pastures, es tractava de béns comunals i per a utilitat dels particulars per a la construcció de les seves cases i les seves naus.

25. Vegeu la nota 4.

A continuació, la Carta fixava els límits del territori de Tortosa, entre el coll de Balaguer i Ulldecona, i la Roca Folletera i el mar, un extens terme amb altres i diversos nuclis urbans que passaven a dependre de la ciutat.

Després s'afegia encara la donació de totes les aigües de riu i de mar per a la pesca i la navegació, amb la sola reserva de la novena part de les seves rendes a favor del comte.

Tot seguit es concedia als nous pobladors cristians l'exempció de totes les taxes i els impostos que poguessin gravar el trànsit i la circulació de persones i mercaderies (lleuda, portatge, passatge) pel territori tortosí, així com la franquesa i la garantia de no fer violència ni coaccionar arbitràriament sota cap concepte les seves persones i els seus béns per part del comte ni de cap altra persona dependent d'aquest (tota acció coercitiva havia d'exercir-se forçosament per la via de la justícia regular establerta pel monarca).

La Carta recollia després l'enunciat conjunt de preceptes jurídics, que comprenia la part més important del document, una declaració detallada de l'administració de la justícia comtal, practicada, a més, segons les *mores bonos et consuetudines* que més avall es formulaven per escrit. La justícia s'administraria a la cúria del comte, que per la seva intervenció percebria una cinquena part del valor econòmic del litigi.

A continuació s'exposaven diversos preceptes i pràctiques curials d'índole civil, penal i processal, que havien d'assegurar la convivència ciutadana pacífica i la pau pública entre els habitants de la ciutat i del seu terme.

En l'ordre civil, es regulaven qüestions relatives al pagament de deutes, a la circumstància específica del deutor cavaller i als deutes garantits per una penyoració acreditada, amb els corresponents requisits del seu rescabament arribada la mora del deutor i amb la introducció del període de gràcia de deu dies. En el cas que el deutor fos un cavaller, si no satisfesia el deute, el creditor podia penyorar-li el cavall, el mul o qualsevol altra cosa seva que, amb ell o sense ell, pogués trobar, sense que el deutor pogués oposar-s'hi.

En l'àmbit penal, es preveïen fets com l'amenaça armada d'agressió personal amb coltell, espasa o llança, amb una sanció d'una multa o, alternativament, amb la pèrdua de la mà dreta; els insults infamants; la possible detenció del trobat *in fraganti* per la víctima del robatori, etcètera. Emperò, el text estava formulant aquell principi de l'administració de la justícia pública, que, com també remarca Font Rius, en aquella època s'anava imposant treballósament en la història del dret occidental per tal d'eliminar en la mesura que es pogués l'antiga i tan estesa actuació de la iniciativa privada (personal o familiar).

L'estatut tortosí introduïa una particularitat processal, ja que declarava de manera genèrica que totes les discussions i malifetes entre els veïns de Tortosa podien

ser resoltes i pacificades voluntàriament mitjançant la intervenció dels *prohoms* de la ciutat; però, en el cas que aquest intent fracassés, la qüestió hauria de ventilar-se per mitjà de l'actuació ordinària de la *cúria* (cort del batlle) i els *prohoms*. Aquesta fou la primera manifestació d'un nou tribunal popular o veïnal que posteriorment aparegué en nombroses poblacions catalanes i en altres de la Corona d'Aragó.

S'eximia de tota responsabilitat penal l'autor d'injúries infamants, com per exemple anomenar un altre *carbassa*, *cuguç* (marit burlat per l'adulteri de la muller), *renegat* o *traïdor*. I, així mateix, les lesions al cap o al cos inferides immediatament per l'ofès en represàlia a l'autor per les paraules ofensives, no podien ser perseguides per la justícia ni podien ser objecte de cap venjança.

Per acabar, es fixava una indemnització a favor de qui trobés (capturés) un sarraí fugitiu i el retornés al seu amo. El valor o la quantia d'aquesta indemnització diferia segons si el sarraí era trobat entre el territori de Tarragona i l'Ebre, o entre l'Ebre i Ulldecona.

La conclusió de la Carta de Tortosa de 1149 tenia certa solemnitat, ja que, de manera prou explícita, proclamava la mútua fidelitat entre el comte concedent i la comunitat d'habitants de la ciutat.

I, malgrat la conclusió anterior, el document encara prohibia el recurs a la batalla per a resoldre un clam o un repete entre veïns, i reiterava l'exclusivitat de la justícia pública.

S'ha de dir que la Carta tortosina de 1149 assolí directament o indirectament una notable projecció arreu del país i d'altres territoris de la Corona d'Aragó. En un primer moment, va servir de patró de la Carta de la ciutat de Lleida de 1150, atorgada pel mateix comte Ramon Berenguer IV amb el comte d'Urgell Ermengol VI, però després la seguiren les d'Agramunt el 1163, Balaguer el 1174, Golmés el 1204 i, sobretot, la que Jaume I atorgà a l'illa de Mallorca el 1230 arran de la seva restauració cristiana.²⁶

La Carta també fou confirmada per Alfons I en una data indeterminada, per Pere I el Catòlic el 1199 i fins i tot pel papa Honori III per mitjà d'una butlla de 1219.²⁷

26. Joan BUSQUETA RIU, «Sobre la Carta de poblament de Lleida (1150); l'herència de Tortosa», a Josep SERRANO DAURA, *Les cartes de població cristiana*, p. 199-212; Romà PIÑA HOMS, «La Carta de Tortosa i la seva projecció en el Regne de Mallorca», a Josep SERRANO DAURA, *Les cartes de població cristiana*, p. 213-223; Maria Teresa TATJER PRAT, «Les cartes de població de Tortosa i el Baix Aragó», a Josep SERRANO DAURA, *Les cartes de població cristiana*, p. 225-231, i Vicenç SUBIRATS MULET, «La Carta de Tortosa (1149), i els Costums d'Orta (1296)», a Josep SERRANO DAURA, *Les cartes de població cristiana*, p. 309-325.

27. Josep M. FONT RIUS, «La Carta de població de 1149», p. 68-69.

I aquest estatut era també a la base del que va ser el codi de costums que, aprovat per la senyoria de la ciutat, es publicà entre els anys 1277 i 1279 i al qual ja ens hem referit. De fet, la Carta s'integra i es recull en aquest nou cos normatiu, amb tan sols dues excepcions que ara no ens afecten.²⁸

10. L'ALJAMA I LA UNIVERSITAT DE TORTOSA

Un últim aspecte que cal tractar, o si més no considerar, és la relació entre les aljames sarraïna i jueva i la comunitat cristiana. En farem dues pinzellades.

Recordem que l'aljama expressa les comunitats sarraïna i jueva per separat, organitzades políticament i que representen els seus col·lectius.

A partir del segle XIII, el municipi català, coincidint amb la recepció del dret comú i a causa de la notable influència canònica, rebia la denominació d'*universitas* o *universitat*. En el cas de Tortosa, definia la comunitat general dels habitants de la ciutat, regida, però i en últim terme, pel col·lectiu cristià, que n'assumia la màxima representació. Els cristians tenien el seu propi govern municipal, la paeria, i la universitat expressava el conjunt de la ciutat, però regit per la comunitat cristiana.

Precisament, els *Costums de Tortosa*, del segle XIII, disposaven, per exemple, que els sarraïns i els jueus també havien de contribuir al comú de la universitat, però sols en funció de les terres que posseïen i si les havien adquirit a cristians o en origen havien estat cedides a cristians.

I, quan es reunien els representants de les tres comunitats a la cort o el consell de la universitat, els dels sarraïns i els dels jueus havien de seure en uns bancs situats per sota dels cristians, «qui seen [en] els bancs sobirans».²⁹

28. Vicent GARCÍA EDO, «La influència de la Carta de població i els privilegis de la ciutat en el codi de Costums de Tortosa (ss. XII-XIII)», a Josep SERRANO DAURA, *Les cartes de població cristiana*, p. 179-212.

29. Josep SERRANO DAURA, *Senyoriu i municipi*, p. 324-326.

